

waarden. Degene, die in Lingen geïnteresseerd is, vindt in Taubkens boek wel een uitvoerige literatuuropgave en een goed overzicht van de archieven, die over dit 'stukje Nederland van over de grens' opheldering kunnen verschaffen.

P.Th.F.M. Boekholt

Raad van State 450 jaar ('s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1981, xv + 446 blz., geïll, f95,—, ISBN 90 12 03630 5).

De Raad van State is een merkwaardige instelling geweest, en zij is dat eigenlijk nog. Sinds 1 oktober 1981 heeft geletterd Nederland middels de toen courante postzegel van 65 cent - tot 1 april 1982 - dagelijks van zijn bestaan kennis kunnen nemen. Voor een happy few van die geletterden werd een gedenkboek over deze hybridische instelling uitgegeven. Goed verzorgd, in kloek formaat, met veel foto's der vele heren, en slechts weinige dames, die van het illustere adviescollege deel uitmaakten. Wanneer men dit gedenkboek legt naast *500 jaar Staten-Generaal* (1964) dan springen de verschillen in het oog. Met bespiegelingen over de mogelijke betekenis daarvan laat ik me hier niet in.

Een grillige geschiedenis heeft die Raad van State achter de rug. Officieel per 1 oktober 1531 door Karel V opgericht als een der 'collaterale' raden, is zij vóór dat jaar niet zonder sporen in de institutionele geschiedenis der Nederlanden - evenals dat het geval was met het al in 1473 opgerichte 'Parlement' (de Grote Raad) van Mechelen. Na de afscheiding kwam er in de opstandige gewesten een Raad van State van een heel ander kaliber. De kern ervan bestond uit twaalf leden afkomstig uit de Verenigde Provinciën (49). 'Tussen de twaalf en twintig man personeel voor de financiële administratie van de Republiek, het beheer van de dode strijdkrachten, de controle op de uitbetaling van soldijen en legerlasten, controle op ontvangers en rentmeesters van de Generaliteit, de militaire jurisdictie, de beantwoording van grote aantallen particuliere rekestes, uitschrijving van militaire verloven...' (61) - een imposante waslijst van dagelijkse taken. In 1795 wordt de Raad van State opgeheven en vervangen door het Comité te Lande dat wat zijn taken betreft veel op de geliquideerde raad leek, maar dat ook nieuwe lasten kreeg. Een speciale opdracht bestond bijvoorbeeld uit het opstellen van een reglement voor de bijeenroeping van een Nationale Vergadering (117, 119). Na enkele snel elkaar opvolgende wijzigingen in de Franse tijd, kwam in 1814 een nieuwe Raad van State tot stand, nu als een koninklijke adviesraad.

Dit gedenkboek beoogt geen historisch standaardwerk te zijn. Dat is aan de opzet te merken. Twee historici behandelen de periode 1531 tot 1795. De Belgische historicus H.C.C. de Schepper, een specialist in de institutionele geschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden gedurende de zestiende eeuw, behandelt bekwaam de geschiedenis gedurende de jaren 1531 tot 1588 (1-35), met een nogal gezocht uitbouwetje naar het contemporaine België, waar een Raad van State pas in 1948 opnieuw werd gecreëerd. Een uitstekende 'pilot-study' is het hoofdstuk van A.Th. van Deursen over de raad tijdens de Republiek 1588-1795 (47-91). Dat artikel is een belangwekkende uitwerking van zijn eerdere studie in de *BGN*, van 1964. Deze bijdrage legt, dunkt mij, tevens een gedegen basis voor een broodnodige, op systematisch archiefonderzoek gebaseerde, monografie over de Raad van State. Een scharnierfunctie, niet alleen tussen ancien régime en nieuwste tijd maar ook tussen historici en juristen vervult de bijdrage 'Van Raad van State, Comité te Lande en Staatsraad (1795-1810)' van de hand van een rechthistoricus, de jurist A.M. Elias

RECENSIES

(113-139). Een bijzonder informatief overzicht van een nagenoeg ongekende episode in de geschiedenis van de raad. Daarna beschrijft de staatsrechtsgeleerde W.F. Prins de periode 1814 tot 1862 op deskundige wijze, maar zonder intensief archiefonderzoek (153-184). Die periode wordt aan het einde gemarkeerd door de eerste wet op de Raad van State. De laatste eeuw, ofwel ruim de helft van het boek, komt voor rekening van (oud-)staatsraden en de oud-vice-president. J.M. Kan behandelt 'De afdeling van de geschillen van bestuur' (195-221) en J. van der Hoeven 'De Raad van State en de administratieve rechtspraak' (235-260). Zeer instructief is het artikel van J.M. Polak over 'Adviseren over wetgeving' (273-292). M. Ruppert behandelt twee thema's: 'De waarneming van het koninklijk gezag door de Raad van State' (309-333) en 'De medewerkers van de Raad van State' (335-347). Het laatste artikel toont de schrikbarende bureaucratisering van het jubilerende orgaan. We zagen het al bij Van Deursen: omstreeks 1700 slechts een twaalf tot twintig personeelsleden. In 1973 bedroeg het ambtenarenbestand 127 en medio 1981 maar liefst 520 (346)! Ik miste een bespreking van archief en inventarisatie van de diverse Raden van State en van de bibliotheek, waarvoor in 1865 een (nieuw?) reglement werd vastgesteld. De interessante gedrukte *Catalogus der bibliotheek van den Raad van State* (1875) omvatte, uitgerekend, 1001 nummers en een kaartencollectie. F.W.M. van der Ven en P.J.G. Kapteyn, tenslotte, wijden aandacht aan de 'Raden van State in de landen van de Europese Gemeenschappen' (349-412) en aan de 'Raad van State en de Europese Gemeenschappen' (413-431). De laatste artikelen zijn natuurlijk vooral bedoeld voor praktijk-juristen. Met bovenstaand schematisch overzicht is de inhoud nog niet volledig geschetst. Het organiserende comité heeft dit gedenkboek een apart cachet gegeven, waardoor tevens de historische component groter is dan ze op het eerste gezicht kan lijken. Acht biografische portretten van leden van de Raad van State - waarvan er zeven voor rekening van de historica R.E. van Ditzhuyzen komen - garneren de zware kost van deze bundel. C.D. Scepperus, Simon van Slingelandt, Frans Hemsterhuis, Nicolaas Calkoen, H.J. baron van Doorn van Westkapelle, Ae. baron Mackay van Ophemert, A.A.H. Struycken en jhr. F. Beelaerts van Blokland zijn de geportretteerden. Schrijfster is er in verscheidene gevallen in geslaagd de persoonlijke achtergronden van de staatsraden goed in relatie te brengen met hun officiële ambtsbezigheden. Familie-archieven met soms ongekend rijke schatten aan egodocumenten heeft zij daarvoor gebruikt en zelf aangeboord. (Er schijnt toch heel wat meer van dit materiaal overgeleverd te zijn dan men veelal aanneemt. Publikatie van een overzicht van dit soort bronnen zou een innoverende stimulans voor ons historisch onderzoek kunnen betekenen). Mij troffen vooral de boeiende persoonlijkheden van Mackay en Struycken. Natuurlijk kan men zijn vraagtekens zetten bij de keuze van juist deze acht personen - van wie de 'erflater' er trouwens wel erg karig van af komt - en we kunnen ons afvragen of men de wat rommelige compositie van de bundel die het gevolg is van het strooien met biografieën, wel heeft voorzien. Het is, al met al, te hopen dat deze bundel ook in die zin vrucht zal afwerpen dat hij inspireert tot verder institutioneel en prosopografisch onderzoek over deze belangrijke instelling in ons staatsrechtelijk bestel. We zien ook uit naar het toegezegde tweede deel, een repertorium waarin ledenlijsten, wetsteksten en dergelijke zullen worden gepubliceerd.

A.H. Huussen jr.

G.M. van der Velden, ed., *Het memoriaal van abt Jan Moors, 15 november 1634-23 juni 1637* (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasciculus 14; Averbode: Praemonstratensia, 1980, vi + 312 blz., 6 afb., BF 1250,—, ISBN 2 8017 0149 1).

Na de val van Den Bosch op 14 september 1629 werd de Meierij, zoals men weet, een door Staatsen en Spaans omstreden gebied, hetgeen in plakkaten, belastingheffing, plunderingen en retorsies van weerszijden tot uiting kwam. Niet alleen de katholieke bevolking kreeg het zwaar te verduren, maar ook haar geestelijke leiders. Daartoe behoorden de naar Geldrop uitgeweken bisschop Ophovius alsook zijn vriend, de norbertijnse abt van Berne Jan Moors, die beurtelings op 't Slotje in Heeswijk ofwel in de restanten van de oude abdij bij Heusden vertoefde.

Zowel de bisschop als de abt lieten dagboeknotities na, de eerste voor de periode 4 augustus 1629 tot eind 1631, de abt voor de tijd van 15 november 1634 tot eind 1639; Twee van de drie dagboeken zijn ruim veertig jaar geleden reeds gepubliceerd in het tijdschrift *Bosche Bijdragen*. De uitgever ervan, in beide gevallen pastoor A.M. Frenken, publiceerde eerst 'Het dagboek van Michaël Ophovius, 4 augustus 1629-einde 1631' (deel XV (1937-1938) 1-340), en vervolgens 'Het dagboek van prelaat Jan Moors, 24 juni 1637-einde 1639' (deel XVI (1939-1940) 19-243). In 1978 ontdekte prof. dr. M.G. Spiertz van Nijmegen in het Algemeen Rijksarchief te Brussel het handschrift van een tweede dagboek van abt Jan Moors, dat chronologisch aan het reeds gepubliceerde dagboek precies voorafgaat. Nu de tekst van dit dagboek, dat evenals zijn twee voorgangers op luttele dagen na geheel in het Latijn is geschreven, ook gepubliceerd is, hebben wij voor het tiental bewogen jaren na 1629 weer wat meer aanvullende informatie gekregen, die de regionale historie, die is opgebouwd uit de officiële stukken, wat kan bijkleuren.

De drie dagboeken zijn slechts vluchtige, korte notities, die als memoriaal of geheugensteun moeten dienen voor degene, die ze neerschreef. Zij raken daarom merendeels het persoonlijke leven van de dagboekschrijver, registreren wie hij ontmoette, met wie hij correspondentie voerde, waarover hij sprak en schreef. Maar al raken de dagelijkse notities maar een deel van het leven van de schrijvers, ze laten ons wel toe om de sfeer vast te stellen, waarin zij leefden en welke karaktereigenschappen zij bezaten. Moeilijker is het, om de sociale verbondenheid van abt en bisschop met hun omgeving vast te stellen en hun plaats te bepalen in het tijdsgebeuren. Bij de bisschop is dat gemakkelijker, omdat hij een voornamere plaats inneemt, vooral ten tijde van de belegering van de stad, haar overgave en de tijd vlak daarna.

Ten tijde van zijn eerste dagboek leefde abt Jan Moors meestal teruggetrokken in Heeswijk, vanaf 1637 verbleef hij meer in Berne aan de Maas. De geestelijken waren op dat moment door de plakkaten uit de Meierij verbannen. De Bernenses waren daarvan later uitgezonderd. Zij mochten met goedkeuring van de Staten-Generaal ook in alle stilte in Berne verblijven en gaven daaraan de voorkeur. Moors zal in de laatste jaren, wanneer hij tussen Den Haag en Brussel onderhandelt over het afdoen van de retorsies, overigens zonder veel succes, wat meer in de openbaarheid treden.

Het nu door G. van der Velden gepubliceerde memoriaal is allereerst een soort gastenboek van 't Slotje in Heeswijk. Het noteert zorgvuldig wie er te gast waren bij de abt, die tamelijk gesepareerd leefde van de weinige confraters, die hij bij zich had. Materiële aanlegenheden, zoals de verhuur van hoeven en gronden, processen met de dorpsbestuurders van Heeswijk en de plaatselijke heer over gemene gronden en allerlei rechten, het fourageren ook voor de eigen huishouding nemen een belangrijke plaats in. Voor de geschiedenis van het domein van de abdij en een aantal plaatsen in de Meierij brengt het dagboek